

Bračka toponimija

(Petar Šimunović: *Bračka toponimija*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004., 327 str.)

Toponimi, imena zemljopisnih objekata, leksička su podvrsta koja ima nezamjenjivu ulogu pri istraživanju starijih jezičnih stadija. Naime, oni se oblikuju sredstvima kojima jezik raspolaze u trenutku njihova nastanka pa su dobri pokazatelji fonoloških, morfoloških i tvorbenih karakteristika određenoga razdoblja. Toponimi predstavljaju bogatstvo podataka bitnih za povijest jezika i dijalektologiju “jer na njih ne utječe mnogo pisarska tradicija, već se kao ‘znakovi bez smisla’ zapisuju fonološki, kako se izgovaraju.”¹⁰ Također pokazuju koje su izvanjezične sadržaje ljudi smatrali bitnima za imenovanje te, s obzirom na podrijetlo toponimijske osnove, kojim su jezičnim, a usto i kulturnim, političkim i gospodarskim utjecajima bili izloženi.

Sustavan prikaz otočke toponimije ostvario je Petar Šimunović u svojoj knjizi Bračka toponimija, prerađenom i dopunjenom izdanju *Toponimije otoka Brača*, koja je objavljena 1972. godine u Supetru kao X. knjiga “Bračkoga zbornika”. Bračka toponimija uvodna je knjiga u desetoknjižju izabranih djela Petra Šimunovića¹¹.

¹⁰ Šimunović, Bračka toponimija, 2004: 23

¹¹ Druga je u nizu Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora, a očekuju se još: (3) *Hrvatska toponimija*, (4) *Hrvatska prezimena*, (5) *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, (6) *Hrvatska osobna imena i nadimci*, (7) *Hrvatska imena u*

Knjiga se sastoji od pet dijelova. Nakon teoretskoga uvoda u toponomastička istraživanja slijede poglavlja o pojedinom toponimijskom sloju. Naime, Šimunović je nakon dugogodišnjega terenskog i arhivskog istraživanja bračkih toponima utvrdio organiziranost toponima u povijesnom slijedu izdvajajući 4 sloja: (1) starohrvatski sloj na temelju toponimije *Povaljske listine* (prema prijepisu iz 1250.); (2) toponimiju *Bračkog razvoda* (od 13. do kraja 15. st.); (3) toponimiju katastarskih listova iz 19. stoljeća i (4) današnju toponimiju, koja sadržava ukupnost svih toponima na Braču.

Unutar svakoga toponimijskog sloja autor analizira podrijetlo apelativa kojima su motivirani toponimi i daje njihovo precizno etimološko tumačenje. Tako se otkrivaju stara apelativna značenja koja toponimi čuvaju (npr. peč ‘hrid’, grohot ‘kamenito tlo’, skala ‘litica’, griža ‘litica’, rudina ‘zeleni zaravnjak na kršu’) te se utvrđuje da je više od 80 % prvih zapisanih toponima na Braču općeslavenskoga podrijetla, no malobrojniji se aloglotski prethrvatski toponimi odnose na najvažnije objekte, npr. Bunje, Bol, Povlja. Međutim, za razliku od etimološkoga pristupa u toponomastici, koji je dominirao u prvoj polovici 20. stoljeća, na tome mjestu analiza ne prestaje, već se toponimija ponajprije opisuje kao sustav u kojem je bitno prikazati kako su toponimi organizirani da bi jednoznačno označivali pojedinačne zemljopisne objekte.

Stoga se za svaki toponimijski sloj prikazuje razmještaj i organiziranost toponima, a nakon toga se opisuju jezične osobi-

Istri i hrvatska riječ istarska, (8) *Zagreb u svojim imenima*, (9) *Čakavska čitanka* i (10) *Čakavski rječnik*.

tosti toponima na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj (npr. utvrđuje se inventar sufiksa), sintaktičkoj i leksičkoj razini. Tako se npr. fonološkom analizom prvoga toponimijskog sloja pokazuje da je u drugoj polovici 12. st. u starohrvatskom jeziku otoka Brača postojao fonem /b/ te slogotvorni /r/ i /l/. Također se iz toponima s obzirom na zapisivanje fonema /ě/ može utvrditi da je tada bila u toku monoftongizacija jata prema fonemu /i/.

Onomastika je interdisciplinarna značnost koja od istraživača, uz lingvistička zahtijeva geografska i historiografska znanja te upućenost u gospodarske prilike određenoga razdoblja. No i sama toponomastička istraživanja imaju kulturnopovijesno značenje. Naime, s obzirom na to koji su objekti imenovani, može se zaključivati o kolektivnom sustavu vrijednosti u nekom vremenu. Tako su u prvom sloju bračke toponimije uglavnom imenovani tereni za poljoprivrednu obradu jer su od njih zemljoposjednici, tj. feudanci mogli imati najviše koristi pa su ih unosili i u listine, dok u drugom razdoblju prevladavaju toponimi u vezi s morfologijom tla, biljnim i životinjskim svijetom, što je u vezi sa stočarskim privređivanjem. U drugom je razdoblju i tvorbeni inventar bogatiji te je veći broj izvedenih i dvočlanih toponima, što je i razumljivo jer se odnose na morfološki vrlo razvijen pejzaž bračke unutrašnjosti. U trećem razdoblju, tj. u 19. stoljeću javljaju se toponimijske sintagme pod utjecajem talijanske sintakse, npr. Glava od Čela, a na leksičkoj razini određeni broj mletačkih toponimijskih apelativa, npr. Pijaca, Piškera i Porat. Također, s tvorbenog je stajališta velik broj dvočlanih toponima u kojima

pridjev obavlja razlikovnu ulogu (npr. uz Dolaz, Pr 44/8, zabilježeni su u Pražnicama Banschi dolaz, Pr 38/8; Iasenovi doci, Pr 68/14; Ogorili dolaz, Pr 42/8). To je posljedica izvanjezične zbilje, preciznije usitnjavanja posjeda i umnažanja njihova broja.

U prvom izdanju pod naslovom *Toponimija otoka Brača* Šimunović je primijenio tada nov pristup u klasifikaciji toponimijske građe, tj. toponime je klasificirao s obzirom na njihovu strukturu i semantiku. Naime, građa se razmatra kao organiziran sustav imena koji je tako strukturiran da jednoznačno identificira zemljopisne objekte.

U analizi i prikazu pojedinih toponimijskih slojeva strukturalna je klasifikacija veoma važna jer se preko nje može slijediti dinamika razvoja onima. Pritom je vrlo važno i rasprostiranje te frekvencija toponimijskih osnova u prijašnjim razdobljima i danas. S obzirom na strukturu autor razlikuje: (1) imena nastala toponimizacijom apelativa bez ikakvih dopuna, koji mogu biti zemljopisni i gospodarski termini, te toponomastičke metafore, (2) imena nastala dodavanjem afikasa i (3) složene toponime u koje ulaze imena toponomastičke sraslice te dvočlane i višočlane toponomastičke sintagme. Šimunović konstatira: "Pretežitost toponimnih apelativa u starijem sloju bračke toponimije, dvočlanih imena u mlađem, te količina i raznovrsnost toponomastičkih afikasa u današnjem zemljopisnom nazivlju upućuju na rast i bogaćenje toponima do onog stupnja kakav ima svaka razvijena toponimija". (str. 13)

Što se tiče semantičke klasifikacije, ona uvelike ovisi o specifičnostima toponimije, a time i geografskim karakteristi-

kama određenoga područja. Tako Šimunović svoju građu, unutar pojedinih slojeva, raspoređuje s obzirom na značenje toponimne osnove u šest skupina: 1) zemljopisna imena uvjetovana fiziogeografskim svojstvima tla; 2) zemljopisna imena od drugih toponima; 3) hidronimija; 4) obalna toponimija; 5) kulturnopovijesni i gospodarstveni nazivi; 6) toponimi antroponimnog postanja. Kao i pri klasifikacijama svih vrsta onimijske građe i ovdje preostaju imena nesigurnoga postanja ili nejasne motiviranosti, za koje autor nudi tumačenja, ali smatra da za njihovu uspješnu klasifikaciju nedostaju zasad povijesne potvrde i terenski podatci.

Nakon zaključnoga poglavlja donosi se vrlo važan abecednik toponima. U njemu se uz akcentuirani toponim nalazi kratica katastarske općine, broj katastarskoga lista te broj koji pokazuje približan smještaj toponima na katastarskom listu. Iza toga dolazi broj stranice na kojoj je toponim spomenut. Tako organiziran abecednik omogućava čitatelju brzo dobivanje odgovora na konkretno toponomastičko pitanje.

Kao veliki zagovornik “terenske”, tj. “nekabinetske” onomastike, Šimunović je obišao sve zemljopisne objekte na koje se prikupljeni toponimi odnose. Upravo tako toponomastičkim istraživanjima treba pristupati suvremeni toponomastičar jer bi bez poznavanja karakteristika objekta i jezičnog sustava u kojem je toponim oblikovan teško bilo utvrditi motivaciju za velik broj imena. Zadatak može biti osobito zahtijevan kad je riječ o mikrotoponimima, koje karakterizira česta višeimenost i nestabilnost struktura, pa je teško utvrditi je li riječ o apelativima ili toponimima.

Prvotno *Toponimija otoka Brača*, a prema drugom izdanju *Bračka toponimija*, uz radove Petra Skoka i Valentina Putanca jedna je od najcitiranijih onomastičkih knjiga u Hrvatskoj. Kako je u svojim radovima citiraju i mnogi slavenski onomastičari, zaključujemo da je riječ o knjizi koja je s obzirom na primijenjenu metodologiju i donesene spoznaje ogledno toponomastičko djelo.

Ankica Čilaš Šimpraga